

DOKTOR TRETOW – POLITISK SKRIFTSTÄLLARE OCH PROVINSIALLÄKARE I VÄSTERHANINGE.

Av Lars Olof Persson

Erik Tretow, läkare och
skriftställare

Bland dem som bodde i Västerhaninge på 1920- och 30-talet omtalas Doktor Tretow ofta som en skicklig provinsialläkare. Men få tycks känna till att han framför allt i yngre dagar också var en flitig skribent i politiska ämnen. Författaren Tretows politiska hållning åtminstone fram till 35 års ålder sammanfattas i boken med den något märkliga titeln **Höger och venster om eller Den Stora Dufvan** som gavs ut 1908. Han hyllar där den ungsvenska rörelsen, med dess konservativa och

nationella inställning. I den boken hävdar han - något tvetydigt - att

"Ungsvenskarna sträfvade efter att med fredliga och väpnade medel göra vårt land rikt och blomstrande, mäktigt och ointagligt" (Tretow 1908).

Året efter startade en riksorganisation med namnet Ungsvenska förbundet, som dock bara levde kvar under detta namn en kort period. Det är inte känt om Tretow spelade någon roll i bildandet av den organisationen, men det är klart att han samma år (1909) gav ut en skrift med titeln **Ungsvenskarnas program** på Weiss' förlag i Göteborg.

Till Västerhaninge som provinsialläkare 1919

Erik Tretow var född i Landskrona 1875. Boken **Höger och venster om...** tillägnade han sina föräldrar kyrkoherden August Theodor Peterson Tretow och Ellen Maria Westdahl. Efter mogenhetsexamen i Lund 1894 blev han med kand där 1898. Vid Karolinska Institutet i Stockholm avlade han medicine licentiatexamen 1904. Praktiken gjorde han först under några år i Göteborg (1906-1911). Han berättar själv i **Partierna och fosterlandet** (1913) att han valde Göteborg för att kunna verka inom Fosterländska Förbundet, en högerrörelse-slutning som på den tiden behärskade det politiska livet på västkusten. Efter några år blev han dock besviken på det fosterländska arbetet inom högern. Han blev också besviken på den svaga försvarspolitik som – strax innan det första världskrigets utbrott – enligt hans mening hotade att göra Sverige till ett "artillerimuseum", som han sa i ett politiskt tal. Hans läkarpraktik under flera år i en förstad till Göteborg gjorde också att han fick helt nya inblickar i arbetarnas ofta svåra levnadsförhållanden.

Med dessa nya åsikter och insikter håller Erik Tretow den 1 maj 1912 ett "extra demonstrationstal" på Heden i Göteborg. Där säger han att:

Den ganska djupa inblick jag nu fick i stadsarbetarnas levnadsförhållanden, övertygade mig, att hade jag själv utgått från ett arbetarehem i stället för ett tämligen välbärgat prästhus, så skulle jag varit kanske en ivrig socialdemokrat.

Talet finns i sin helhet återgivet på 32 sidor i **Partierna och fosterlandet**. Han betonar dock flera gånger i detta 1 maj-tal att han själv inte är socialdemokrat och att han långt ifrån gillar deras program. Han talar i stället utifrån sin övertygelse om att *"vårt kära fosterlands framtida lycka bäst tryggas genom att det socialdemokratiska partiet blir så starkt att det kan i en framtid på eget ansvar övertaga rikets styrelse."*

Därefter tycks Erik Tretows politiska verksamhet avtagit. Han flyttade från Göteborg 1913 och tjänstgjorde som andre stadsläkare under två års tid i Söderhamn. Där gifte han sig där med Agnes Meyer. 44 år gammal tillträdde han provinsialläkaretjänsten i Västerhaninge. Dottern Elin Anna, som kallades Annika, och som först studerade målning vid Konsthögskolan i Stockholm och som senare kom att bli skådespelerska, var då alldeles nyfödd. I Västerhaninge tjänstgjorde han i 20 år fram till pensioneringen 1938. Något år in på 1940-talet flyttade han från villan i Västerhaninge och bosatte sig inne i Stockholm (enligt Ingrid Heijkenskjölds och Ulla Rosvalls artikel i Fragment från Haningebygden 1991:4).

Provinsialläkarbostaden och mottagningen låg på den tiden på Tungelstavägen, snett emot infarten Ringvägen, senare förlossningshem, sjukkassa och byggnadskontor

Det var således framför allt under åren i Göteborg som han publicerade de politiska pamfletterna. Där utgavs **Höger och venster om**, som bl a är en programförklaring för Tretows eget författarskap. Han förespråkar ett författarskap som präglas av *"svenskt bondblood, tungt och säfligt"*.

Den ideale författaren *"styr pennan som en vasseggad svensk plogbill, hvilken krossar och begrar det gamla och murkna åt höger och åt venster"*. Bildspråket framstår så här 90 år senare som ganska brokigt, men det är i all fall i denna mittfåra som Tretow ville plantera sitt politiska budskap. Han vände sig därmed med nästan samma förbittring mot den då i Sverige regerande "gammalhögern", som mot den växande socialdemokratin. Det var vid den här tiden som han så ivrigt förespråkade de ungsvenska idéerna. Samtidigt är han mån om att behålla sin självständighet som författare. Så här lyder hans käck varning både till sig själv och till andra "politiska skrifmän":

- *Akta dig, yngling, för att doppa din penna i en annans bläck!*

Recept mot röd gulsot

Programskriften **Höger och venster om** innehåller ett 20-tal fristående inlägg som spänner över ett brett fält av den tidens stora samhällsfrågor i Sverige, unionsupplösningen med Norge, kvinnorörelsen, nykterheten, politikerrollen, författarrollen, försvarsfrågan och mycket annat. Nästan alla avsnitt är daterade i dagboksform från september till oktober 1908, som således har varit en produktiv period.

Låt oss bläddra igenom den lilla bokens 192 sidor. I en artikel daterad den 8 september 1908 pläderar författaren för hårdare tillämpning av lagarna mot "okynnesstrejckerna" bland arbetare i Sverige.

Den 15 september: Under rubriken ARS MEDICA ET SCIENTIA CIVILIS hävdar författaren att läkarens fackkunskaper med fördel kan översättas till politik. Resonemanget blir ibland halsbrytande. Påståendet att

"Människokroppen har sina kanaler och sina jernveggar (blodkärnen). De senare är öfverallt minst dubbelspåriga; ett arteriellt kärl löper jemsides med det venösa",

leder så småningom fram till den nästan komiska slutsatsen att

"Studiet af anatomien bör ge oss följande lärdom: lagstadgad normalspårig jernvägsdrift både för staten och de enskilda banorna." Och bildspråket är som sagt färgglatt: "den socialdemokratiska rörelsen har utvecklat sig så att den blivit ett samhällsgift, som flera gånger hos vår stats organism framkallat röd gulsot".

- Just det: röd gulsot!

Den 26 september: ett kort och kärnfullt inlägg under rubriken EN SUND HANDELS- OCH SJÖFARTSPOLITIK: *"Kastom ej not efter chinesiske guldfiskar, så länge vi tillåta utländingarne att fiska ifrån oss all ålen i Kalmar sund."*

Den 30 september skriver doktor Tretow en bitter artikel om unionsupplösningen tre år tidigare. Han lägger skulden lika tung på alla fyra inblandade parter:

- *Konung Oscar - som påstås ha saknat regentegenskaper,*
- *Statsminister Boström – "han regerade ej, han regerades",*
- *Vänstern - vars politik var "så obegriplig att den knappast kan kallas politik, åtminstone inte manlig politik"*
- *Högern - som visserligen enligt Tretows åsikt hade den enda riktiga unionspolitiken, men som misslyckades i att föra ut den till folket.*

Den 4 oktober skriver han ett brandtal för att prästerna skall förbli självskrivna som skolrådsordförande i socknarna. Tretow uttrycker sin bävan inför tanken att någon socialistisk ordförande för Folkets Husföreningen skulle kunna bli politiskt tillsatt som skolrådsordförande i något av de stora fabrikssamhällena:

"Ve den skollärare som då ej prenumererade på Ny Tid!", varnar ungsvensken Tretow.

Det behöver knappast tilläggas att Ny Tid var en socialdemokratisk dagstidning som gavs ut i Göteborg.

Tankar om präster, nykterhet och förvärvsarbetande gifta kvinnor

Några dagar senare, den 9 oktober, diskuterar han möjligheterna att förena politik och gudsfuktan och kommer efter en utredning till slutsatsen att *"När prelater och prester kommit in i politiken, tyckes det som om de fleste av dem lemnat gudsfuktan och ärlighet hemma."*

Tre dagar senare skriver han ett långt inlägg på ett helt nytt tema, nämligen om NYKTERHET OCH NYKTERISM. Han pläderar här för en liberal inställning till alkoholbruk och menar att alkoholens skadeverkningar är överdrivna. Argumentationen håller följande intellektuella nivå: *I Frankrike och Tyskland är alkoholförbrukningen pr individ räknadt mycket stor. Dessa länder intaga det oaktdadt en synnerligen framskjuten plats i världssamfundet. De utmärka sig för en ofantlig arbetsprestation och för nationell välmåga.*

Redan en vecka senare har han samlat sig för ett utförligt och engagerat utspel under rubriken KVINNOR, SPÅKVINNOR OCH KVINNOSAKSKVINNOR. Budskapet är entydigt och sammanfattas redan i ingressen:

- *Feminismen, kvinnosaksrörelsen, är ett negativt, men icke förthy det allra säkraste beviset på det manliga släktets förfall, och derigenom också ett lika säkert bevis på en hela folket hotande undergång, ty mannen är den tongifvande skaparen av folkets kynne.*

Sida upp och sida ner ägnar sig Tretow sedan för att i allt mer upprört tonläge förfasa sig över feministerna och ivrarna för kvinnlig rösträtt. Vad sägs om detta tretowska utfall mot kvinnliga chefer:

- *Ännu sämre går det om kvinnan får chefsplatser i offentliga inrättningar. Hon blir då småsint mot sina underlydande, är hon sjelf gammal och inte längre vacker, blir hon bitter och afundsjuk mot sina kvinnliga underordnade, i fall de ser bra ut.*

Eller vad tycks om dessa läkarord om de påstådda hemskheter som kan drabba den gifta kvinnor som vill vara självförsörjande:

- *För en tid sedan läste jag att en läkare funnit sinnessjukdomar särskilt vanliga hos gifta folkskollärarinnor i en trakt av Finland, där det är mycket vanligt, att folkskollärarinnorna tredskas med att sköta sin skoltjenst äfven sedan de gift sig.*

Den unge Erik Tretows åsikter uppfattades som extrema även på den tiden, tio år innan de svenska kvinnorna fick rösträtt. Den annars så konservativa Smålandstidningen skrev i sin recension av boken:

- *Sällan har man hört något mera cyniskt, icke ens vid punschborden i rökfyllda herrcaféer, än vad hvad läkaren-författaren Tretow har att säga om kvinnosaksrörelsen.*

Motståndare till barnbegränsning och "franska försigtighetsartiklar"

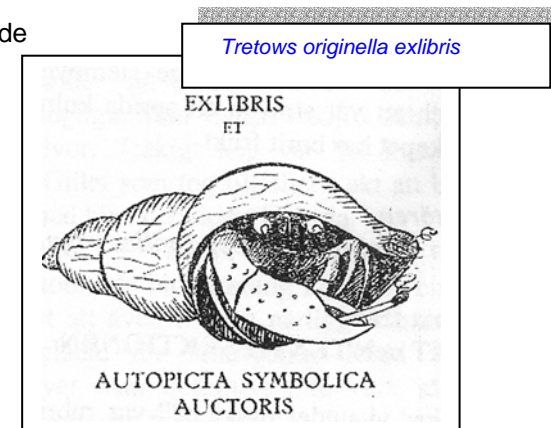
Boken **Medicinska anteckningar** (1910) innehåller en blandad konfekt. Där kan man på sidan 27-35 läsa om Sockrets användning som bote- och läkemedel, på sidan 35 – 49 om De svenska skogsbärens medicinska

värde, på sidan 53 om författarens åsikter om socialisternas krav på Åtta timmars arbetsdag. På sidan 55-70 i samma bok ger medicinen Erik Tretow sig djärvt in i polemik med nationalekonomen Knut Wicksell, som förespråkade barnbegränsning för att minska fattigdomen. Tretow hävdade motsatsen, dvs att färre barn i stället skulle minska inkomsterna. Han räknar upp en rad yrkesgrupper som skulle drabbas av lägre förtjänster: barnmorskor, strumpstickerskor, blöjsömmerskor, snickare och målare som förfärdigar vagnar och sängar, privatlärare, sagoboksförfattare och barnspecialister. Hans egen slutsats är:

- *Kort sagdt alla yrkesutöfvare skulle förlora på systemet med barnbegränsning – alla med undantag för af tillverkare af franska försigtighetsartiklar.*

Doktor Tretows nationalistiska ideal driver honom också att lansera också en som han kallar UNGSVENSK ORDLISTA, som består av försvenskade främmande ord. I stället för "politiskt parti" vill han införa det gammalsvenska "fylke". "Råhetsad" skall ersätta ordet "brutal" och "kompromiss" skall på Tretows ungsvenska tungomål heta "ömseeftergift". Han tycker det är särskilt angeläget att det svenska ordet "omlefnad" ersätter det fula franska ordet "milljö".

Nästan hundra år efteråt ger oss de här skrifterna således en ganska bisarr bild av den unge Tretows tankevärld. Hans bild av sig själv som politisk författare uttrycks antagligen bäst i ett tämligen originellt exlibris i form av ett symboliskt självporträtt, som han tecknade 1907.

Det föreställer en cigarett-rökande eremitkräfta som tagit skydd i ett snäckskal, under vilken läses:

CONSILIA PETERE PRUDENTIS EST, CONSILIA NON SEMPER SEQUI PRUDENTIORIS" (Bergman 1942). Det betyder: *"Den råd söker är vis, men den råd icke alltid följer är visare"*.

Efter att ha läst hans egna pamfletter från början av det förra seklet, kan man bara hoppas att de flesta Västerhaningebor var visa nog att inte följa alla Doktor Tretows politiska recept från ungdomsåren.

Referenser:

Bergman, E, 1942 'Läkarexlibris' Artikel i **Svenska Läkartidningen** nr 10 år 1942 s 617-633.

Svenska män och kvinnor. 8. Albert Bonniers förlag. 1955

Tretow, E., 1908, **Höger och venster om eller "Den Stora Dufvan"**. Wald. Zachrissons Boktryckeri A.-B, Göteborg

Denna artikel är tidigare publicerad
i Hanninge Hembygds-gilles
medlemsblad
Glimtar från Hanningebygden